

Madame de Staël.

Ob stoletnici njene smrti 14. julija 1817. — Ivan Gruden.

Viri: Lanson, *Histoire de la littérature française*, Paris, Hachette, 1909. — Petit de Julleville, *Histoire de la littérature française*, Paris, Masson et Cie, 1908. — Suchier-Birch-Hirschfeld, *Geschichte der französischen Literatur*, Leipzig und Wien, Bibliographisches Institut, 1900. — A. Sorel, *Mme de Staël*, coll. des Gr. Ecrivains français, 1890. — Corinne, roman, 1807. — De l'Allemagne, London, 1913. — Arthur-Lévy, *Napoléon intime*, Paris, Nelson, 1892.

Prve dni meseca julija 1917 je minilo sto let, odkar je umrla ena izmed onih slavnih žensk, ki so pri Francozih igrale že od nekdaj tako važno slovstveno, družabno in politično vlogo.

Anne-Louise-Germaine Necker se je rodila v Parizu l. 1766. kot hči Jakoba Neckerja, ki je bil minister Ludovika XVI. Bila je še zelo mlada, imela je komaj enajst let, ko se je smela že udeleževati sprejemov svoje matere v domačem salonu, ki je združeval v tej dobi, koncem vlade Ludovika XV. in začetkom vlade njegovega naslednika, vse, kar je bilo tedaj na Francoskem in v Evropi najbolj slavnega, aristokratskega in merodajnega v slovstvu, umetnosti, družabnosti in politiki. Mlada Germaine je rastle v tem izredno ugodnem okrožju in razvijala nepričakovano hitro zmožnosti svojega plodovitega in temperamentnega duha. Vplivali so nanjo zlasti obiskovalci domačega salona: Raynal, Thomas, D'Alembert, Diderot, Grimm, Morellet, Suard, Buffon.

Komaj dvajset let stara se je poročila z baronom pl. Staël-Holstein, ki je bil tedaj v Parizu švedski poslanik. Ta konvencionalni zakon pa je bil zanjo začetek življenjske tragike. V romanu *Delphine* piše pozneje: Usoda ženske je zaključena, če ni poročila onega, ki ga ljubi. Družba je v usodi ženske pustila samo en up; če je srečka zanjo izžrebana in če je izgubila, je vse rečeno.

Ko ji je bil z enajstim letom že odprt salon njene matere, je začela pisati, s petnajstim letom je že komentirala Montesquieujev »*Esprit des lois*«, pisala novele in celo dramo v verzih. Debutirala pa je v slovstvu pravzaprav l. 1788. s svojim spisom: *Lettres sur le caractère et les écrits de Jean-Jacques Rousseau*.

Revolucija jo je razveselila, kajti prinesla je s seboj mnogo zapeljivih obljub in nad. Ta čas je njen salon zbirališče prijateljev angleške konstitucije, kakor so bili: Mounier, Clermont-Tonnère, Malouet, Montmorency.

Navdušena pristašinja Rousseaujeva, polna nad, iluzij in mladosti, je hotela mlada dama igrati vlogo Egerije pri vseh tedanjih državnikih, celo pri Napoleonu.

Politično vlogo je hotela igrati za vsako ceno, za vsako ceno je hotela s svojimi ožjimi prijatelji: Talleyrand, Narbonne, Lafayette, Sieyès in Lally-Tollendal pripomoči angleškemu načinu ustave do veljave tudi v Franciji.

Toda čas je tekel in Mme de Staël se je morala v kratkem prištevati med žrtve lastnega prepričanja. Po septembrskih dneh l. 1792, je prisiljena zapustila Pariz in se nastanila v Coppetu, na bregu Genèvskega jezera. Tu je napisala prihodnje leto (1793): »*Considérations sur le procès de la Reine*«. V maju 1795 se je smela spet vrniti v Pariz in je poskusila znova svojo politično srečo s tem, da je vplivala na Talleyranda in Benjamina Constanta. Odprla je zopet svoj salon, cela vrsta mož ga obiskuje: politiki, filozofi, pisatelji, publicisti in ministri.

Pod direktorijem (22. sept. 1795 — 9. nov. 1799) je napisala svoje prvo večje delo: *L'influence des passions sur le bonheur des individus et des nations*. Toda tudi direktoriju je postala kmalu sumljiva. Pregeljali so jo iz Pariza s pripombo, da jo dado takoj aretirati, če bi znova poskusila prestopiti francosko mejo. Bila je opozorjena in se nekaj časa ni izpostavljala nevarnosti. A ko je l. 1797. Talleyrand postal vnanji minister, se je vrnila v Pariz in si je prizadevala, da preskrbi Benjaminu Constantu, ki je ta čas tudi bival pregnan v Švici in si mnogo domišljeval o svojih političnih zmožnostih, primerno politično službo.

Napoleon se je bil ravno vrnil zmagoslavno iz Italije. Hotela je porabiti priliko, da vpliva tudi nanj, če ne drugače, en jouant la comédie de la passion. Nič ni dvomila o moči svoje lepote. Pri veselici, ki jo je priredil vnanji minister, se je zgodilo sledeče: Mme de Staël je prosila pisatelja Arnaulta, naj jo predstavi generalu, češ, da ga kar tako ne more nagovoriti. Predstavljena je začela Napoleona kar obsipati z vljudnostmi. On pa je bil v konverzaciji hladen in miren, kar jo je razočaralo in spravilo iz ravnovesja. Poskusila je z vsemi mogočimi predmeti:

»General, katera je tista ženska, ki bi jo Vi najbolj ljubili?«

»Moja!«

»Čisto preprosto, a katera je tista, ki bi jo najbolj čislali?«

»Tista, ki se bolje razume na gospodinjstvo!«

»Tudi razumem! Toda končno, katera bi bila za Vas prva med ženskami?«

»Tista, ki ima največ otrok, gospa,« je odgovoril Napoleon in ji pokazal hrbet, pustivši jo osuplo.

Jezil in moril jo je ta ponesrečeni sestanek. General je »slabo vzgojen«, ker »se z njim ne dá govoriti«.

Ko je Napoleon izvedel njene pritožbe, ki jih je zaupala njegovemu bratu Lucijanu, je skomignil z rameni in rekel hladno: »Dobro jo poznam... Izjavila je nekemu, ki mi je to ponovil, da me mora sovražiti, ker je nočem ljubiti in ker nočem, da me ona ljubi, kajti indiferentna zame ne more ostati. Kakšna možača (virago)!«

Napoleonova nevolja je izpremenila njene častihlepne sanje v pravo mōro. Ljubezen se je umaknila silovitemu sovraštvu, ki je šlo tako daleč, da je želela Napoleonu nesrečo, če bi tudi domovina prišla na nič. Sama je rekla: »Med ekspedicijo v Marengo sem želela, da bi bil Bonaparte tepen.« Toda njena želja se ni izpolnila. Bonaparte se je l. 1800. vrnil od Marenga kot zmagalec v žalost in obup svoje sovražnice; in ko je istega leta objavila svoj spis »L'aurore de la tyrannie«, je bil spor z Napoleonom definitivni, če se tudi v svoji naslednji knjigi ni direktno izrazila proti novemu sistemu vlade.

Iz Švice je objavila istega leta »De la littérature, considérée dans ses rapports avec les institutions sociales«, kjer je skušala na Montesquieujev način razmotrivati o razmerju med slovstvom, družabni pravosti in državnih uredbah.

Njen salon je bil medtem postal pravo ognjišče pariške duševne aristokracije, ki ji je predsedovala Madame sama in kjer so dame (Mme Récamier, Mme Beaumont) in gospodje (Constant, C. Jordan, Fauriel) pod njenim vodstvom snovali proti Bonapartu epigramatično vojsko, obenem pa intrigirali z Benardottom in Moreaujem. Vsi so si želeli, da pade novi režim, konzulat, predvsem pa jim je bil na poti prvi konzul, Napoleon sam. Ko pa je Bonaparte izvedel za ta salonski komplot, mu je bilo dovolj. Poslal je Madami »l'ordre de s'éloigner à quarante lieues de la capitale, à Dijon si cela lui était agréable«. Dekret pa je pripomnil, da je odvisno od njene modrosti, če hoče, da se ta ukrep popravi. K temu je pripomogel predvsem njen roman *Delphine* (1802), kjer pisateljica za-

govarja ločljivost zakona. Obsodivši roman kot nravno kvarljiv, je Napoleon le pospešil svoj sklep in leto pozneje je Mme de Staël že na poti v Nemčijo; s tem letom se začno njena potovanja. Iz Nemčije se je vrnila v Coppet, prisostvovala smrti svojega očeta (1804) in odšla v Italijo. Vrnivši se čez leto dni v Švico, spiše svoje prvo boljše delo »*Corinne ou l'Italie*«, katerega uspeh ni bil majhen.

Med tem časom si je bila nabrala zopet novih prijateljev. Vse, kar ni bilo v neposredni oblasti in odvisnosti Napoleonovi, se je shajalo pri njej. Stari in novi znanci, Francozi in tujci: Barante, Elzéar de Sabran, Monti, Sismondi, G. Schlegel, mladi Guizot, poznejši minister, jo obiskujejo in se zabavajo v njeni družbi v kramljanju in igranju komedij.

L. 1807. se vrne znova v Nemčijo, kjer ji je znanje z Goethejem, Schillerjem in A.V. Schleglom odprlo vpogled v nemško pesnitev in filozofijo. To potovanje jo je privedlo nazaj k veri, k nekemu posebnemu krščanstvu »hors de toute église et de toute confession«. Po svojih potnih zapiskih je spisala knjigo *De l'Allemagne*, ki jo je cesarska policija uničila, ona pa je dobila znova ukaz, da zapusti francosko ozemlje (1810). Zopet je v Coppetu, a to pot jo nadzorujejo. Svojih prijateljev in prijateljic ne sme sprejemati.

Ko se je l. 1811. skrivaj poročila z bivšim častnikom Albertom de Rocca, ki je bil mnogo mlajši nego ona, je našla v tem zakonu, zdi se smešno in paradoksnno, svojo srečo. Družba njenih znancev je ravno praznovala ta dogodek, ko poseže vmes Napoleonova roka: Mme Récamier in Mathieu Montmorency morata v pregnanstvo, Schlegel mora bežati.

Mme de Staël ni držalo več v Švici. Obiskala je Dunaj, Petrograd, Stockholm in London, kjer je (1813) dala v drugič tiskati svojo knjigo o Nemčiji.

Šele Napoleonov padec ji je odprl vrata v Pariz, kamor se je že v času pregnanstva kljub izrecnim cesarjevim ukazom vedno rada skrivaj vračala.

Napoleon je pisal v svoji korespondenci takole o njej:

»Ta ženska nadaljuje svoje intrigantsko rokodestvo. Približala se je Parizu kljub mojim ukazom. To je prava kuga... Ta ženska je pravi krogar; ko je čutila, da je nevihta že prišla, se je pasla z intrigami in norostmi. Naj gre v svoj Leman (v Genève). ... Slišim, da Mme de Staël ne sme več iz Lemana, to je končana zadeva. Dam ji pa prostost, da gre v tujino, tam prav

lahko piše svoje sramopise, kolikor ji je drago... Mme de Staël je bila 24., 25., 26., 27., 28. in je najbrže še v Parizu... Ne verujem, da bi bila v Parizu brez Vašega dovoljenja... To se pravi množiti nesrečo te ženske in jo izpostavljati neprijetnim prizorom... Ta nora Mme de Staël mi je pisala šest strani dolgo pismo, kolobocijo, kjer sem našel mnogo drzovitosti, a malo zdrave pameti.»

Napoleon ni mogel ne govoriti, ne ravnati drugače. Kaj bi bil napravil Ludovik XIV., če bi bila Mme de Maintenon hotela pri njem igrati s silo vlogo intimne in politične ljubimke! Brezdvomno bi je ne bil poročil niti skrivaj.

Restavracija Mme de Staël ni razveselila, ker ni imela istih oblik, kot si jih je želela ona. Ko je bila l. 1817. že skoraj dovršila svoje »*Considérations sur la Révolution française*«, je umrla po dolgem hiranju 14. julija v Parizu.

* * *

Madame de Staël je učenka Rousseaujeva, v kolikor se tiče njenega intenzivnega čustvenega življenja, in kakor Rousseau je tudi ona predhodnica romantike. Ravnotako pustolovsko kakor Rousseaujevo je bilo tudi skoraj celo njeno življenje. J. J. Rousseau je mogel živeti in pisati le v XVIII. stoletju, in če so bili Jean-Jacquovi nauki (*Discours sur l'inégalité parmi les hommes* in *Contrat social*) evangelij in katekizem ljudi iz let 1789, 1791 in 1793, tudi Mme de Staël ne moremo šteti v XIX. stoletje, četudi njeni spisi spadajo šele v dobo konzulata (1799—1804) in prvega imperija.

Tudi Mme de Staël moremo staviti edinole v XVIII. stoletje, ki se z vsemi svojimi paradoksnimi nazori, s filozofično-retoričnimi deklamacijami, mrzlično, skaljeno domišljijo in neizčrpljivo strastjo zrcali v njej. Čudna vrsta egoizma označuje te ljudi; Mme de Staël ga ima v polni meri, a to samoljubje se zdi velikodušno, plemenito, samoljubje, ki izvira iz želje po lastni sreči in sreči drugih. Usmiljenja hoče in pravice, sovraži zatiranje in despotizem (morda vse le radi Napoleona!) in meje, ki ovirajo prosti razvoj v vseh smereh. Reakcija proti obstoječim socialnim in državnim institucijam je njen problem, in kot taka ima pisateljica Rousseaujevo dušo. Čitala je Richardsonovo *Clarisse Harlowe*, Walter Scotta, Goethejevega *Wertherja*, vse to je utrdilo njen sentimentalni optimizem, kontrast med njenimi sanjami in dejanskim življenjem, o katerem je verovala in od katerega je zahtevala do svoje smrti, da bodi roman, nič drugega nego roman. Vendar njen esprit ne pozna Rousseaujevega nauka o superijornosti srca nad razumom.

Medtem ko Rousseau v svojem romanu »*Julie ou la nouvelle Héloïse*« zastopa načelo, da je iskreno čustvo boljše nego mrzli razum, je »raison« Madami de Staël pravzaprav vse, četudi ji služi tu pa tam le kot ozadje, kot »*faculté de former et de formuler les idées*«. ¹ Vse njeno življenje je racionalistično vežbanje in izpopolnjevanje. Pravo razumevanje ji je vse. Več ko ima kdo izmed njenih znancev te zmožnosti za tvoritev in oblikovanje misli, tem več velja v njenih očeh, tembolj je v tem prepričanju ponosna tudi sama nase.

Temeljite, XVIII. stoletju primerne izobrazbe ni imela, čitala ni dosti, a vse te pomanjkljivosti je znala nadomestiti z bogatim in duhovitim izrazom v spisih in še posebno v konverzaciji. Zato ne more živeti sama in ne izven Pariza. Hoče živeti, se razvijati, hoče ljubezni. Dočim je Jean-Jacques nestrpiliv, antropofoben čudak — un promeneur solitaire — ki v svojem cinizmu dela krivico celo svojim najboljšim prijateljem, označuje Mme de Staël ravno nasprotno stran življenjskega naziranja. Njen talent za družabnost, njeno lahkotno kramljanje pred kaminom, njen družabni takt privlačuje v njen salon celo vrsto takozvanih »gens du monde«. In kaj čuda, da ta romantičnosentimentalna ženska, ki ji je duhovita konverzacija vse, in ki se sama sebi zdi kot vreclec novih, originalnih misli, ženska, ki je za vse prej ustvarjena kot za samoto, kaj čuda, če hoče vedno nazaj v Pariz, v salon, med svet, med poslušalce in se ne more videti v samoti, ker se je boji.

Nje knjige niso okamenela filozofija, njeni spisi so brez sistema, ki stavi premise in konkluzije, njena dela so »causerie«, kramljanje v pravem pomenu besede. In v toliko je Mme de Staël ravnotako ženska kakor Mme de Sévigné v pismih svoji hčeri grofici Grignan. To žlobudranje pa je prijetno, ker je vsestransko, lahko, neprisiljeno.

Kakor pa ima Mme de Staël marsikaj Rousseaujevega in Voltairejevega, jo njen literarni kozmopolitizem loči od obeh. Če se Nemci toliko sklicujejo na njeno pomeransko ali ne vem kako pokoljenje, je v tem toliko resnice, da njena inteligenca ni toliko francoska kakor n. pr. Châteaubriandova, in tudi ne kozmopolitična samo v teoriji in ideji, ampak dejansko, kakršen Francoz ne zna, ne more in noče biti. Da bi bil to karakterističen znak vseh onih francoskih pisateljev, ki so živeli v Švici, kakor trdi Lanson, dvomim. Vendar je gotovo, da so imeli ravno te vrste pisatelji, pa ne vsi, največ kozmopolitičnega razumevanja.

¹ 1, Lanson, str. 876.

Prvo delo, v katerem se izraža njeno kozmopolitstvo, je roman »Corinne ou l'Italie«. Definicije, ki jih je Mme de Staël konstruirala o Italijanih, Angležih in Francozih, so mogoče nekoliko suhoparne in preveč mehanične, a vendar so precej točne. To je bil njen talent: razumeti vsak narod posebej, apercipirati z enim pogledom bistvo in značaj, njegova bivališča in spomenike, ločiti bistveno od postranskega. Zato se njeni opisi italijanskih monumentov dado primerjati s potopisnim bogastvom in natančnostjo Châteaubriandovih »Martyrs« in »Itinéraire de Paris à Jérusalem«. Vendar kaka razlika med njo in njim! Medtem ko pri Châteaubriandu čitamo doživljene impresije umetnika, je »Corinne« hladen zapisnik radovednega turista à la Baedeker. Mme de Staël je pač razumela vse, kar je videla, razumela je italijansko pokrajino, razumela in si predstavljala nekdanje življenje v Pompejih, toda vsa njena pripoved ni nič drugega nego šolski popis zasutega in znova izkopanega mesta. Jasen, banalno razumljiv je ta popis, a močne umetniške senzacije, kot jo je imel Châteaubriand, ne najdemo pri njej.¹

Čudno! Rimske in italijanske umetnosti ne vidi. Piše suhoparno, kakor bi opisovala ne vem kateri del hišnega inventarja.

»Les édifices publics, dans cette ville même de Pompéia, qui était une des moins grande de l'Italie, sont encore assez beaux. Le luxe des anciens avait presque toujours pour but un objet d'intérêt public. Leurs maisons particulières sont très petites...« itd.

Kakor pri Châteaubriandu opažamo skozin-skoz intimno umetniško senzacijo, »Corinne« ni nič drugega kot zbirka zgodovinskih spominov, ki jih našteva pisateljica (včasih tudi v nekem liričnem zanosu) na način pooblaščenega guida. V naglici in nekam mrzlo govori o slikarstvu in kiparstvu.

Kot kozmopolitinja je bila Mme de Staël prva, ki je znala slikati narodne tipe, medtem ko so prej slikali karikature s pretiranimi pozitivnimi in negativnimi potezami. Z neko posebno intuicijo loči Mme de Staël takoj Dunajčana in Berlinca, južnega in severnega Nemca, pozna ruskega kmeta, četudi ne razume ruščine, in načrta originalne plati vsakega posameznega naroda tako fino in natančno, da najdemo v teh risbah bistvene dele njih posebnosti. Ni dvoma, da ji je bila njena svetovljanska narava velik pripomoček predvsem v doumevanje nemškega naroda. Naslikala je v svoji knjigi »De

l'Allemagne« sebi sicer tuj narod z njegovo literaturo in umetnostjo, z njemu lastnim značajem in tradicionalnimi šegami. Razumela je, da se mora dotični, ki hoče do dobra proučiti kako deželo, tega ali onega človeka, postaviti, hočeš-nočeš, v razmere, v katerih je živel ta človek, ta država ali dežela.

S tem zdravim principom se je Mme de Staël približala moderni historični in literarni kritiki, ki se od stare loči v tem, da ne vsiljuje lastnega, osebnega okusa delom drugih ljudi. Stara kritika je hotela samo soditi, moderna hoče samo razumeti in prepušča sodbo čitatelju.

Koliko pa je res umetniškega pri tej ženski? Pri njej je vse le predmet spoznavanja, refleksija, analiza, opredelitev. Zato stoji mrzla napram naravi, vse bi rada vtaknila v neko razumljivo formulo, vse prestavila v misli (idées) brez čustva in gorkote. Ustvarjajočega talenta nima, vse le notira, zapiše, včasih celo banalno in to takrat, kadar ne gre za njeno čustveno avtobiografijo kakor v »Delphine« in »Corinne« in kadar ne gre za pozitivno vedo. Barve in čustvene energije, izrazitega ritma in oblike sploh pri njej zastonj iščemo, pač pa lahek in jasen izraz, ki izkristalizuje vedno nove in zanimive ideje. Njen slog je neumeten, tudi za to pomanjkljivost moramo iskati nadomestitve samo v mislih. »Njen slog je govorena inteligenca.«¹

Knjiga »De la littérature, considérée dans ses rapports avec les institutions sociales«² je vzbudila pozornost. Zdi se, da je delo pisano pod vplivom Montesquieujevega »Esprit des lois« (1748) in njegove zgodovinske filozofije. Pisateljica razlaga s presenetljivo obilico vidikov in duhovitih misli teorijo o izpopolnjenosti človeške vrste v literaturi in umetnosti (la perfectibilité de l'espèce humaine). Iz te teorije napravi manifest: Človeška vrsta se je vedno izpopolnjevala. To veliko delo moralne narave (de la natura morale) se ni nikdar nehalo. V jasnih dobah kakor v temnih stoletjih ni bila stopnjevita pot človeškega duha nikoli prekinjena. Prevzela je, kakor se vidi, iz XVII. stoletja Charles Perraultovo³ in La Motteovo⁴ tezo, da je moderna literatura superijorna klasični, češ, da se je moderna tekom časa obogatila s staro in poleg tega še z novimi lastnimi pridobitvami.

¹ Lanson 878.

² O literaturi, če jo motrimo v njeni zvezi s socialnimi napravami 1800.

³ Spisal »Parallèle des anciens et des modernes«.

⁴ Pisatelj, je trdil, da je Homerjeva poezija zelo revna, dasi ni znal grščine.

¹ Prim. Corinne, I, I, V. pogl. in I, V., I. pogl.

Kakor Perrault, mora priti tudi ona do svojevoljnih sklepov. »Zatrjuje vsled svoje teze inferiornost Grkov, ki jih ne pozna, z ozirom na Rimljane, ki so ji sploh neznani.«¹ Kakor Boileau tudi Mme de Staël priznava superiornost dobe Ludovika XIV. nad dobo Avgustovo. Toda njene premise jo vodijo še za korak dalje: Moderna slovstva so krščanska, francosko slovstvo pa je vklenjeno v jarem staroklasičnih, poganskih oblik in pravil. Najdejo se literature, tako pravi, ki so našle bolj kot francoska prave pogoje literarne lepote, ker so bile odkrito narodne in krščanske. Značilne, konstantne razlike med italijanskim, angleškim, nemškim in francoskim slovstvom so nastale vsled verskih in političnih institucij. Vsa slovstva razdeli v dve skupini, v severno in južno. Prvi skupini prištevava Ossiana, Angleže, Nemce in Skandinavce, drugi Homerja, Grke, Latince, Špance in XVII. francosko stoletje. Z malomiselnostjo, kot je zmožna le ženska, razpravlja o slovstvu, o družabnih šegah in državnih uredbah. Knjiga je zmešan quodlibet, ki ne tvori celote, a vsaka posameznost je zase zanimiva, originalna, sugestivna, dasi včasih naivna.

V severnih literaturah občuduje melanholijo, sanjavo, tužo, boleznost, metafizične probleme. Ker sama ni umetnica, je zanjo formelna popolnost pravzaprav hiba, radi katere ne more prodreti v osebnost literarnega dela. Vse, kar je lepo, najsi je domače ali tuje, je treba razumeti in priznati brez klasičnih predsodkov. Boileaujeva postavodaja glede treh dramatičnih enot (kraj, čas, dejanje), o katerih je La Harpe mislil, da bodo večno veljale, moderno in romantično misleči Mme de Staël ni bila več po godu, dasi je njena kritika Boileaujevega kodeksa še vedno zelo zmerna.

Pri severnih pesnikih, celo pri Shakespeareju, kritizira pomanjkanje okusa, izjavlja, da je poezija izmed vseh umetnosti ona, ki je najbližja razumu, govori o Nemcih in Angležih, kot ni prej še nihče govoril. Glavno in najbolj značilno pa je, da njih del ne francizira, jim pusti njih kraj in njih zunanost, ne skuša jih prilagoditi svojemu lastnemu, privzgojenemu francoskemu okusu, ki je pred njo hotel oblikovati celo človeštvo po svoji podobi.

Po smrti svojega moža, katerega, kakor mnogo drugih mož, ki so ji dvorjani, ni ljubila, je l. 1802 izdala svoj prvi roman »Delphine«, kjer v osebi junakinje slika samo sebe. Knjiga razmotriva tezo, da sme moški javnemu mnenju kljubovati, ženska pa se mu mora pokoriti. Njeni občudovatelji so

našli v knjigi mnogo sijajne domišljije, zrelega razuma in resne sodbe. Junakinja je Germaine sama, a idealizirana, mnogo lepša in mlajša. Ljubi jo Leonce grof Guibert, njen prijatelj iz mladosti, mož z vsemi vrlinami in predsodki svetovnjaka. Delphine, svobodna in močna, stoji nasproti nesvobodnim, a podleže v boju proti javnemu mnenju. Tretja oseba v romanu je Mathilde, ki po svoji verski vzgoji in hlapčevski pokornosti napram družbi in njenim razvadam tvori negativen kontrast k Delphininemu značaju. —

Dasi je bila knjiga njena izpoved, je bila obenem tudi njena sodba. Roman se je zdel cenzuri nemoralen, ker priporoča ločitev zakona, in Napoleon ji je naročil, naj se umakne štirideset ur daleč od Pariza.

Drugi, bi rekel avtopsihološki roman, ki se po svojih bogatih in preciznih opisih italijanskih spomenikov dá primerjati s Châteaubriandovim »Itinéraire«, je knjiga »Corinne ou l'Italie«.

Corinne, ki v svoji osebi združuje nič manj kot štiri talente, postane žrtev svojih zmožnosti, svoje slave in svoje ljubezni. Njeno srce se vžge za blagomislečega, toda treznega in hladnega Oswalda. Harmonija med njo, ki je pesnica, slikarica itd., in med njim je nemogoča. Oswald se je naveličal, Corinne je razočarana in umrje v obupu.

Oba ta romana pa zgubita takoj vso veljavo, kakor hitro iščemo v njih poleg sentimentalne avtobiografije in suhih misli še kaj več. Življenja ni, glavne osebe so nemogoče, blede, puste figure, ki se ne gibljejo in ne žive.

Še preden je bila Mme de Staël v Italiji, je bila obiskala Nemčijo, kjer se je v Weimarju spoznala z Goethejem in Schillerjem ter je pri Avgustu Viljemu Schleglu, ki je vzgojeval njenega sina, dobila prvi vpogled v nemško filozofijo in poezijo. V Nemčijo ni prišla popolnoma nepripravljena, kajti na Francoskem je bilo nemštvo in nemško slovstvo v XVIII. stoletju v modi. A dočim je XVIII. stoletje smatralo za najboljše ona nemška dela, ki so dišala francosko, je Mme de Staël skušala izluščiti iz nemške literature le to, kar je pristno germanskega: vernost in filozofijo, iz katerih naj bi njeni rojaki obnovili in razširili svojo duševno izobrazbo. Gospa Staël je sodila seveda vse kakor dama iz visoke parižanske družbe in zmisel marsikaterega nemškega stavka je postal v prevodu čisto drugačen; Germaine je bila pač vzgojena v francoskem okusu in mišljenju. Zato pa je bilo treba izpraševati, nadlegovati, vsiljevati se na vse strani od Goetheja in Schillerja do Schlegla in Fichteja, katerega je prosila, naj ji v četrtrinki ure razloži

¹ Petit de Julleville II., str. 130, 145 sl.

svoj sistem o Jazu in Ne-jazu. Znala je govoriti tako, da se je ni mogel nihče otresti, nihče oprostiti njene brezobzirnosti, ki je zahtevala zase brezumno potrpežljivost in brezpogojno vljudnost. Njena družba je vplivala na njene nemške znance kot môra, kot bolezen, proti kateri niso imeli nobenega sredstva.

Ko je bila gospa dvakrat obiskala Nemčijo, je spisala svojo knjigo »De l'Allemagne«. Če sodimo vrednost tega dela po njegovem trajnem vplivu in če v njem ne iščemo drugega kot misel, moramo smatrati knjigo o Nemčiji brezdvomno za njen chef-d'oeuvre, ki bo pisateljico varoval pozabljenja morda celo v prihodnosti.

Knjiga se deli v dva dela. Prvi del govori o Nemcih in Nemčiji v ožjem smislu (De l'Allemagne et des moeurs des Allemands — De la littérature et des arts), drugi del (La philosophie et la morale — La religion de l'enthousiasme) obravnava poslovnik romantike in je manj precizen in objektivni kakor prvi del.

Zastoj si poskušamo danes predstavljati Nemčijo, kot jo je videla Mme de Staël pred sto leti. Vendar je bila ta knjiga do l. 1870. brevir za francoske literate in umetnike. Mme de Staël je videla »sentimentalno, sanjavo, lojalno, odkrito, zvesto Nemčijo, narod dobrosrčnih metafizikov brez značaja, brez patriotizma, ki so nesposobni za delo, zmožni za neodvisnost, a ne za prostost.«¹ To ni več ona Nemčija, kot jo je petindvajset let pozneje videl Henrik Heine (De l'Allemagne, 1835) in tudi ne tista, kot so jo čutili Francozi l. 1870., ko so spoznali, v kako usodni zmoti so živeli celih šestdeset let. Kaj naj rečemo danes? Današnji Nemci sami niso zadovoljni, da jih je Mme de Staël označila kot sanjarske ljudi, ki brez energije in bogomiselno posedajo pri pivu in tobaku. Vendar pa priznavajo, da bi ne bil ne Kant in ne Goethe prišel tako hitro čez mejo v Francijo, celo na Angleško in v Ameriko, če bi jima ne bila pripravila poti Mme de Staël.

Narodov značaj, tako pravi pisateljica, je v prvi vrsti merodajen za kakovost slovstva. V Franciji absorbira človeka družabno življenje, Francoz zna govoriti tudi še tedaj, ko nima nobene misli več, Nemeec pa ni svetovnjak in ima v glavi več idej, kakor jih zna izraziti, misli več, nego govori in varuje svojo samorodnost.

Ker pa je razmerje med literaturo in npravstvom tako ozko, mora ta razlika ustvariti v Nemčiji in Franciji popolnoma nepodobna slovstva.

»V Nemčiji ni stalnega okusa o nobeni stvari, vse je neodvisno, individualno. Delo sodijo po vtisu, ki ga dobé od njega, in nikdar po pravilih, ker splošno sprejetih nimajo; vsak pisatelj je prost, da si ustvari novo sfero... Nemški pisatelj tvori svojo publiko; v Franciji publika zapoveduje pisateljem... Francozi mislijo in žive v drugih, vsaj kar se tiče samoljubja; in človek čuti v večini njih del, da njih glavni cilj ni predmet, ki ga obdelujejo, ampak učinek, ki ga dosežejo. Francoski pisatelji so vedno v družbi, celo tedaj, ko pišejo; ne izgube iz oči sodb, zasmeha in modnega okusa, to je slovstvene avtoritete, pod katero žive v tej ali oni dobi... Na Francoskem kako delo čitajo samo zato, da lahko o njem govore. V Nemčiji, kjer človek živi skoraj popolnoma sam, hočejo, da delo samo dela družbo; in kakšno duševno družbo si more človek napraviti s knjigo, ki sama ne bi bila drugega nego odmev družbe? V molku samotavanja se ne zdi nič bolj žalostno kot svetovnjaški duh. Samotarski človek potrebuje, da mu intimitna genitev nadomešča pokret, ki mu manjka.

Po Rivarolovem geslu: Ce qui n'est pas claire n'est pas français velja jasnost v Franciji za eno izmed prvih zaslug pisateljevih, kajti gre predvsem za to, da se človek ne muči in doume, ko zjutraj čita, to, kar človeku dá sijaja zvečer pri kramljanju. Nemci pa vedo, da je jasnost lahko samo relativna zasluga; knjiga je jasna po tem, kakršen je predmet in čitatelj... Nemci imajo... radi temo; pogosto rajši zatemne to, kar je bilo prej jasnega, kakor bi šli po uglajeni cesti; vsakdanje misli se jim tako gnusijo, da jih obdajo, če so primorani govoriti znova o njih, z neko abstraktno metafiziko, ki stori, da jih človek smatra toliko časa za nove, dokler jih zopet ne spozna... Nemška proza je pogosto preveč zanemarjena. V Franciji prisojajo slogu mnogo več važnosti kot v Nemčiji; to je naravna posledica zanimanja za besedo in za ceno, ki jo mora beseda imeti v deželi, kjer dominira družba...

Dramatična umetnost nudi presenetljiv primer za različne zmožnosti obeh narodov. Vse to, kar se nanaša na dejanje, intrigo in zanimivost dogodilja, je tisočkrat bolje kombinirano, tisočkrat bolje zasnovano pri Francozih; vse to pa, kar se tiče razvoja duševnih vtisov, tajnih neviht močnih strasti, je mnogo bolj poglobljeno pri Nemcih.¹

¹ Ta in še mnoga druga mesta so, kar je za pisateljico značilno, pretiravana v veliko krivico Francozom. Tudi zadnja paralela je napačna in krivična, ne zdi se namreč niti od daleč res, da bi bili dramatik iz XVII. stoletja, kar se tiče proučevanja značajev in v analizi značajev, le kaj zaostajali za Nemci.

¹ Prim. Lanson, str. 883.

Literatura, umetnosti, filozofija in vera obeh narodov izpričujejo to razliko; in večna pregraja Renova loči dve umstveni deželi, kateri sta, nič manj kot obe pokrajini, tuji druga drugi...» To je razmotrivanja prvi del.

Nemško poezijo loči po Goetheju (poésie de la nature) in Schillerju (poésie de l'âme). Iv. Henr. Vošova »Luise«, Schillerjev »Tell« in pa Goethejev »Hermann und Dorothea« ji kot Francozinji, prenapolnjeni z aristokratskim parfumom francoske literature, ne ugajajo. Rajši ima misli, sentence, zamotane filozofske probleme, v vsem tem pa išče samo umstvenega užitka. Čita rada Schlegla, Lessinga, Herderja, govori z navdušenjem o prvem Faustu in dramatičnih delih Schillerjevih, kjer se ji vprvič nudi prilika, da stavi klasicizem v nasprotje z romantiko.

Piše: »Sever je romantičen, jug je klasičen... Romantična literatura je edina, ki je še sprejemljiva za izpopolnitev, kajti, imajoč svoje korenine v naših domačih tleh, je edina, ki znova raste in se poživlja. Ona izraža našo vero, spominja nas naše zgodovine... poslučuje se naših osebnih vtisov, da nas gane.«

To je bil za slovstvo popolnoma nov ideal. Mme de Staël stopa s tem manifestom v prvo polovico devetnajstega stoletja, ki je specifično romantična. Iz teh stavkov se je rodila tudi ideja francoske romantike s svojim liričnim individualizmom.

Kot vidimo, je Mme de Staël poosebljena reakcija individualitete proti pravilom in regimu, revolta proti okamenelim formulam, najsi je pod regimom razumeti Napoleona, ali pod formulo katerikoli paragraf iz Boileaujeve dramaturgične pesnitve »Art poétique«.

Kozmopolitični tenor njenih spisov in naukov pa pripelje Mme de Staël od evropskega duha (esprit européen) do kozmopolitične, mednarodne literature (littérature européen). Ta literatura pa bi bila nekako »soglasje, kamor bi vsak narod prinašal svojo originalno noto, trgovina, kjer bi se vsak narod obožatil s tem, česar bi sam ne znal producirati... Narodi si morajo služiti kot voditelji drug drugemu... Je nekaj prav posebnega v razliki med narodom in narodom; podnebje, zunanost narave, jezik, vlada, končno predvsem zgodovinski dogodki, še bolj izredna moč kot vse druge, prispevajo k tej različnosti; noben človek, naj bo še tako superijoren, ne more uganiti tega, kar se naravno razvija v duhu onega, ki živi na drugih tleh in diha drug zrak: v vsaki deželi so torej lahko zadovoljni, če sprejemajo tuje misli, kajti na ta način je gostoljubje v srečo onega, ki gostoljubje sprejema.«

To je delo gospe de Staël. Njenih romanov nihče več ne čita, če bi pa kdo hotel pisati zgodovinsko razpravo o literarni paraleli med Francijo in Nemčijo, bi moral brezdvomno poseči tudi po knjigi »De l'Allemagne«.

Vojaška balada.

Dobro jutro, gospa! Sneži, sneži...
Vtonili so vsi sledovi krvi.

O bela gospa, saj nisem bolan,
čemu bi jaz nosil Vaš pajčolan?

Tuleč Vaši sinčki so zrak preleteli,
vtihnili bodo v novi zibelci...

O bela gospa, Vaši sinčki gladni
trkajo v moji duši jadni...

V mojem domu je beda, ni kam sestiti,
žena srajce nima, deca nima jesti.

O bela gospa, kako ste koščena.
Sinčki imajo telesca jeklena.

Gladni, premrli. Vse dam jim. Sneži.
Ni mogoče zakriti premnoge krvi.

Tudi jaz se vležem na mrtvi ta kup.
Jejte me, sinčki! — Gospa: en poljub!

France Bevk.